

Kleine **BOSJES**

WAT

Een compacte groep van opgaande bomen, eventueel met struiken ertussen. Dit type lijkt op houtkanten met opgaande bomen, maar houtkanten zijn langwerpige structuren en hebben een beperkte breedte. Enkel boomgroepen, kleine bosjes, met een breedte van meer dan 2 meter worden hier besproken. Houtkanten bespreken we als een variatie in de fiche 'houtkanten als hakhout'. Kleine bosjes zijn vooral interessant voor niet-landbouwers, omdat het uitgerasterde deel niet meer als deel van de weide beschouwd wordt, wat nadelig kan zijn voor landbouwers (zie verder).

Meer informatie over dit type beschutting vind je in onze brochure 'Leidraad natuurlijke beschutting voor dieren op de weide', afgekort de leidraad. De leidraad is te vinden op de website www.agroforestryvlaanderen.be (onder kennis&tools > publicaties).

FUNCTIE VOOR DIEREN

- > Kan voldoende schaduw bieden voor dieren in de zomer, en dit op elk moment van de dag. Hier moet wel gelet worden op een voldoende aantal bomen of bosjes in functie van het aantal dieren. Te weinig schaduwplaatsen kunnen voor een lokale accumulatie van uitwerpselen en voor vertrapping van de ondergrond zorgen. Zeker bij runderen moet hiervoor opgelet worden: zij vertonen een grote mate van kopieergedrag en liggen bij voorkeur neer in de schaduw, wat relatief veel plaats inneemt. Ook paarden zijn zeer sociale dieren, die graag compact naast elkaar staan.
 - > Meerdere bosjes die verspreid staan over het terrein zorgen dat het terrein in zijn geheel al iets koeler is.
 - > Kan beschutting bieden tegen wind, als de bosjes dens en groot genoeg zijn.
- Een bijkomend voordeel is dat de dieren zelf kunnen kiezen aan welke kant van de bosjes ze gaan staan, om zo een betere bescherming tegen wind te krijgen.
- > In de winter zullen de bosjes (door bladverlies) nog maar weinig beschutting bieden tegen zowel wind als neerslag. Hier moet rekening mee gehouden worden als de dieren jaarrond buiten staan. Bij bijvoorbeeld paarden die jaarrond buiten staan, zal een andere vorm van beschutting (bv een schuilhok) nog steeds noodzakelijk zijn.
 - > Eenmaal de bomen voldoende groot zijn, kunnen de dieren deze ook gebruiken om tegen te schuren. Het kunnen uiten van dit natuurlijk gedrag is bevorderlijk voor het algemeen welzijn, maar ook om parasieten, zoals bv teken, tegen te gaan.

VOORDELEN

- > Biedt zowel beschutting tegen wind als tegen zon.
- > Biedt schaduw op elk moment van de dag.
- > Vraagt weinig onderhoud.
- > Doordat de boompjes met elkaar concurreren gaan ze snel in de hoogte groeien en zal er snel beschutting zijn.
- > Zeer goed voor de biodiversiteit, onder andere door de goede beschutting voor nestelende vogels.
- > Oogt natuurlijk.

Mogelijk producten

- > Kwaliteitshout.
- > Industriebout (bv. spaanhout, papierhout en pulphout).
- > Brandhout.
- > Andere (bessen, noten; voor tips over het planten van notenbomen, zie de fiche vruchtdragende bomen).

NADELEN

Als de afsluiting voor de bescherming van het plantgoed aan weerszijden van de bomenrij of het bosje meer dan twee meter uit elkaar staat, beschouwt het Departement Landbouw en Visserij het uitgerasterde deel niet meer als deel van de weide. Daardoor verlaagt de oppervlakte van het bedrijf en voldoet deze beplanting niet maar aan de voorwaarden voor boslandbouwsystemen. Voor niet-landbouwers is dit geen probleem.

PRAKTISCH

Oriëntatie

- > Hoogstambomen plant je in de regel op minstens op 2 m van de perceelsgrens.
- > Deze aanplantvorm leunt het meest aan bij bebossing waardoor het bosdecreet van toepassing kan worden. Door de bosjes voldoende klein te houden (minder dan 10 m breed, van stam tot stam) vermijd je dat het een bos wordt, als je dat wilt vermijden.
- > De vorm van het bos kan je zelf kiezen, dit hoeft geen vierkant te zijn.
- > Het is een voordeel als het bosje los staat van de omheining, zodat de dieren langs alle zijden van het bosje beschutting kunnen zoeken.

Aanleg

Planten

- > **Boomsoortenkeuze:** Zie de online beslissingstool (www.agroforestryvlaanderen.be/nl/agroforestryplanner). Naaldboomsoorten zijn mogelijk, en hebben het voordeel dat ze ook in de winter groen blijven en beschutting bieden. De nadelen zijn dat ze niet inheems zijn, waardoor ze minder ten goede komen van biodiversiteit. Ze worden daarom ook niet gesteund door subsidiemechanismen. Bovendien zijn het geen goede voederbomen.
- > **Type plantgoed:** Met bosplantgoed (klassen 80/120 en 120/150 (dit is de hoogte uitgedrukt in cm)) met naakte wortel realiseer je dergelijke bosjes op de meest kostenefficiënte manier. Op droogtegevoelige gronden gaat de voorkeur naar eerder klein plantmateriaal.
- > **Plantverband:** 2 m x 2 m of 1,5 m x 1,5 m
- > **Periode aanplant:** 1 november tot 1 maart, maar november-december heeft de voorkeur omdat dit ervoor zorgt dat de grond goed contact kan maken met de wortels tegen het voorjaar.
- > Plant niet als het vriest, de grond verzadigd is met water of er een uitdrogende noordoostenwind is.

Bescherming

Kies voor collectieve bescherming, aangepast aan het type dier. Als het aantal dieren op de weide niet te hoog is kan je de bescherming wegnemen na verloop van tijd, zodat de dieren ook in het bosje kunnen schuilen. Je doet dit best pas nadat de bomen dik genoeg zijn (diameter 25 cm), zodat de bomen niet te veel beschadigd worden door het eventuele schuren van de dieren. Als kwaliteitshout een doelstelling is, behoud je de boombescherming het best.

Beheer

- > Wanneer de grassen of andere kruidachtigen de jonge bomen dreigen te overwoekeren, maai je de grassen en ruigtekruiden rond het plantgoed in de eerste zomer na het planten zodat ze de aanplant niet verstikken.

Doe dit ook in de tweede zomer na aanplant als dat nodig is.

- > Als er gemikt wordt op kwaliteitshout kan je na twintig jaar om de vijf à tien jaar dunnen. Verder vraagt deze vorm van beschutting geen beheer.

TER INSPIRATIE

We rekenen met de volgende eigenschappen, die je uiteraard kan aanpassen voor jouw situatie en diersoort. Alle prijzen zijn exclusief btw, tenzij anders vermeld.

- > Een vierkant bosje van 7,5 m op 7,5 m (omtrek 30 m)
- > Plantverband: 1,5 m op 1,5 m of 25 stuks
- > Soorten: snelgroeiende zwarte els als eerste scherm, trager groeiende haagbeuk als overblijvend scherm na de zwarte els en als voederboom, en hazelaar als struik. Neem 8 stuks per soort en 1 stuk extra voor een soort naar keuze.
- > Plantgoed: naakte wortel, klasse 80/120 of 120/150 (dit is de hoogte van de boompjes in cm), bij voorkeur van autochtone herkomst.
 - > € 1,25 per boompje voor het plantgoed, en € 1,5 extra per boompje als je ze laat planten
- > Bescherming (in dit voorbeeld voor paarden)
 - > Elektrische bescherming met 2 of 3 banden breed schriklint
 - > Palen: kastankehouten (Robinia palen zijn ook mogelijk, beide types palen gaan lang mee en zijn een ecologisch alternatief voor behandelde palen)
 - > € 12 euro per lopende meter

Met bovenstaande prijzen komt dit op € 2,75 per boompje of € 68,75 voor alle boompjes. Als in de buurt van de weide veel hazen en konijnen zitten, bescherm je de boompjes ook tegen hun vraat door spiraalkokers (75 cm hoog) te plaatsen, reken hiervoor € 0,45/st en € 0,50 voor de plaatsing ervan. In totaal kost deze bescherming tegen dan € 23,75 extra voor het volledige bosje. De bescherming tegen de paarden kost in totaal € 675.

De totaalprijs voor het bosje is dan € 700, afgerond naar boven (inclusief bescherming tegen hazen en konijnen).

Tabel 1 toont de gesimuleerde hoeveelheid schaduw die dit voorbeeld zou geven, bij de hoogst mogelijke zonnestand in België. Dit is dus een absolute ondergrens, de gemiddelde hoeveelheid schaduw ligt hoger. Bovendien houdt deze simulatie geen rekening met het overhangen van kronen, die in de praktijk extra schaduw creëren. Bij dit type beschutting is er snel voldoende schaduw voor een realistisch aantal dieren.

Tabel 1: De totale gesimuleerde hoeveelheid schaduw die het voorbeeld uit 'ter inspiratie' zou geven en het aantal dieren die in deze schaduw kunnen rusten. De hoeveelheid schaduw is berekend bij de hoogst mogelijke zonnestand in België, en dus een absolute ondergrens. Het aantal dieren werd berekend met de ligruimte voor een 'gemiddeld dier' (runderen: de gemiddelde maat van een Fleckvieh koe, paarden: een schofthoogte van 1,6 m, schapen: de gemiddelde ooi zonder lammeren). Het aantal dieren houdt geen rekening met wettelijke beperkingen op het aantal dieren per ha.

leeftijd	oppervlakte schaduw (m ²)	aantal runderen/ bosje	aantal paarden/ bosje	aantal schapen/ bosje
bos niet toegankelijk voor dieren				
5	11	3	2	8
10	32	9	6	24
15	50,75	14	9	39
25	64,75	19	12	49
bos toegankelijk voor dieren				
5	67,25	19	13	51
10	89	26	17	68
15	107	31	20	82
25	121	35	23	93

TYPISCHE SOORTEN (NIET-LIMITATIEF)

Bij deze selectie hebben we rekening gehouden met giftigheid voor de dieren.

Tabel 3: struiksoorten per type bodem, soorten waar enkel bosrand bij vermeld staat verdragen de schaduw in de boskern onvoldoende.

Bodem	Boomsoort	Groeisnelheid	opmerking
Droge zandgronden	sporkehout (vuilboom)	bosrand en boskern	giftig voor paarden
	hazelaar	bosrand en boskern	
Voedsel- en vochtrijke kleiige, zandleem en leemgronden	Gelderse roos	bosrand	vermeend giftig voor paarden
	hazelaar	bosrand en boskern	
	meidoorn	bosrand	
	sleedoorn	bosrand	
	gewone vlier	bosrand	
Natte bodems	grauwe wilg	bosrand	zwak giftig voor paarden

MOGELIJKE STEUN

Praktische steun

- > De Regionale Landschappen: www.regionalelandschappen.be.
- > Verschillende Regionale Landschappen steunen deze systemen onder de noemer vogelbosjes.
- > Bieden ook hulp bij aanvraag financiële steun.

Financiële steun

- > **Boslandbouwsubsidie**
 - > Deze subsidie vereist een homogene spreiding van de bomen. Daarom zal je meerdere bosjes verspreid over het perceel moeten aanleggen om voor deze subsidie in aanmerking te komen. Ook de afsluiting is een aandachtspunt, zoals aangehaald onder 'nadelen'.
 - > Meer informatie is te vinden op <https://lv.vlaanderen.be/nl/subsidies/perceel-en-dier/plant/aanplantsubsidie-voor-boslandbouwsystemen-agroforestry> en in de leidraad.

VARIATIES

- > Hakhoutbosjes
 - > In hakhoutbosjes wordt het beheer van hakhout in houtkanten toegepast op kleine bosjes. De bomen en struiken worden periodiek teruggezet om vervolgens opnieuw uit te lopen. Eventueel kan tussen het hakhout enkele opgaande bomen behouden blijven. Voor deze beheervorm is het aangeraden dat je de afsluiting rond het bosje niet wegneemt, zodat het hakhout de kans krijgt om terug uit te lopen.